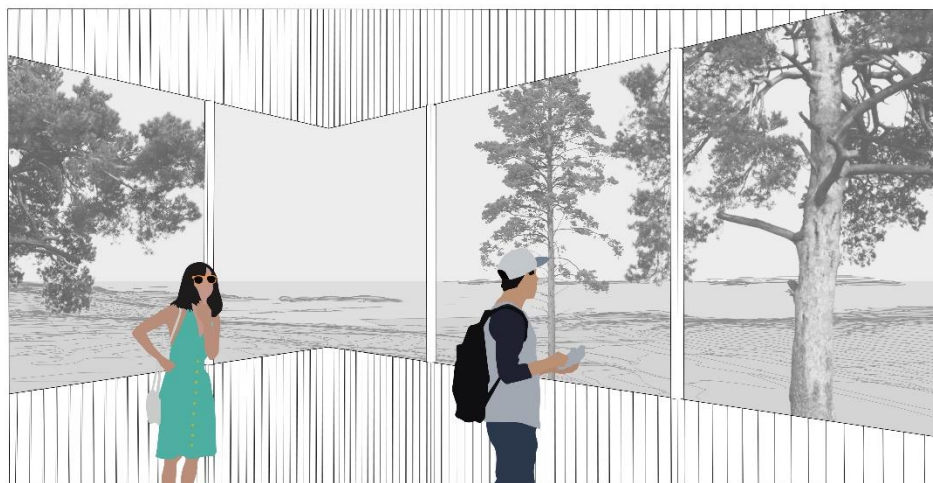

Förstudie kring Besöksmottagning för Nämöskärgårdens nationalpark – en sammanställning över multifunktion

Skapat av Nämö Green Archipelago 2022: Elin Dahlgren, Malcolm Dixelius, Per Eliason, Oscar Hårleman, Yngve Hässler, Helena Strömberg, Jessie Svensson och Toomas Vaks

Innehåll

Förstudie kring Besöksmottagning för Nämndöskärgårdens nationalpark – en sammanställning över multifunktion	1
Bakgrund och syfte	3
Huvudfunktioner:	5
Besöksverksamhet med fokus på den marina nationalparken.....	5
Föreläsningssal/labbar, ca 150 kvm	5
Utställningsdel, ca 80 kvm inomhus + yta utomhus	5
Multifunktionellt bruk året runt	6
Boende (Vandrarhem 250 m ² , ca 20 rum, flera våtrum och ett kök)	6
Mat och fika	7
Biosfärkontor	7
Skola	7
Bibliotek.....	8
Forskningsfilial (50 kvm)	8
Övrigt	8
Lokalisering	8
Mobila portaler med multifunktion på vatten	9
Kostnadsberäkningar.....	10
Arkitektur och bild.....	10

Bakgrund och syfte

Syftet med att genomföra en förstudie med fokus på Nämndöskärgårdens nationalpark är att se över möjligheten att skapa en central plats på kärnön Nämndö, där besökare till parken kan få information om den marina nationalpark som planeras i området. Ett vidare syfte är att undersöka om denna plats kan uppfylla fler behov, som idag inte är tillgodosedda i Nämndöskärgården, såväl för fastboende som fritidsboende och tillfälliga besökare. Namnet på ett sådant centrum kan i ett tidigt skede av arbetet leda till onödiga låsningar eller motsättningar om storlek på byggnad(-er) eller ambitionsnivå på innehållet. Uppdragsgivaren för denna studie har valt beteckningen besöksmottagning. I nedanstående rapport förekommer också ordet besökscentrum, som en synonym, eftersom beteckningen använts

Den grupp inom Nämndö Green Archipelago, som tillsammans med utomstående expertis utfört arbetet, tar som utgångspunkt att arbetet redan från början ska vara inriktat på multifunktion och ha en bred profil. Studien är inriktad både på praktiska behov och lämplig lokalisering på kärnön Nämndö. En förutsättning för studien är också att slutlig profil, lokalisering och innehåll, mejslas fram i samverkan mellan olika aktörer (främst lokala). Studien syftar till att skapa intresse och vilja till sådan samverkan.

Eftersom besöksmottagningen är något som riktar sig främst till olika kategorier av personer eller grupper som besöker Nämndöskärgården för att uppleva eller studera nationalparken är detta huvudsyfte med den nya platsen. Övriga funktioner som kan rymmas i eller i anslutning till besöksmottagningen är att betrakta som sekundära syften, även om de på sikt kan kräva större resurser och ha en viktigare funktion för Nämndös befolkning. Ett viktigt syfte med multifunktionerna är också att det ska finnas aktivitet på platsen året runt, oavsett säsong.

Under det arbete som pågått inom ramen för Värmdö kommuns omlandsstudie har befolkningen på Nämndö och andra intressenter, främst fritidsboende och entreprenörer, haft möjlighet att uttala önskemål och farhågor inför den planerade nationalparken. Det råder stor enighet om att det bör finnas en plats på Nämndö där besökare kan tas emot, guidas till nationalparken och få annan viktig information om Östersjönsmiljö och hur man lämpligen vistas i Nämndö skärgård.

Ett starkt underliggande skäl är farhågor för att okontrollerade turistströmmar kan ha negativ påverkan även på den natur som inte ligger i nationalparken, om inte Nämndöskärgården har egna möjligheter att påverka besökarna. Samtidigt finns positiva förväntningar på nationalparken i form av nya arbetstillfällen och möjligheter till nya företag inom besöksnäringen, samt bidra till att lösa behov som idag är eftersatta i Nämndö skärgård. Särskilt viktigt är att det parallellt pågår ett arbete för att få ett biosfärområde

godkänt av UNESCO i delar av den blivande nationalparkens omland. Här finns ett värde som stärker tanke och behov av en multifunktionell besöks- och biosfärkontor. Därav tanken med att göra ett centrum, som är både besöksmottagande och innehåller några av dessa önskade andra aktiviteter, ett modulärt tänkande med multifunktionellt innehåll.

Samråd inom Värmdö kommuns omlandsstudie som genomförts, har skett enligt den så kallade hattmetoden, där frågan om nationalparkens betydelse diskuterades ur olika synvinklar. Här är en sammanställning av synpunkter knutna till besöksmottagning:

WS rödhatt		WS grön hatt
Förhoppningar	Fokusområden som kan utvecklas med koppling till besökscentrum	Beskrivning
Synliggöra Nämndö	Besöksmål Långviksskär + Östanviks gård	Som ett resmål, ett aktivitetscentrum, länkas ihop med forskningsfilial och besökscentrum
Bättre naturskydd	Forskningsfilial	Det kommer forskare till nationalparken. Vi vill ta hand om dem på olika vis. Forskningen kan nyttjas inom besökscentrum, skolverksamhet mm. Boenden kan nyttjas av fler intresseområden. Skapa en mötesplats som ger förutsättningar för samverkan, synergier. Ordna boende (särskilt under lågsäsong).
Generera arbetstillfällen, nya affärsmöjligheter	Äldreboende	Koppling till besökscentrum via ö-skola och odlingslotter
Året-runt-företagande	Skola	Ökad möjlighet för barnfamiljer att bosätta sig i Nämndöskärgården
Hållbar utveckling	Lokalt energinät	Koppling till besökscentrum via solceller på alla tak samt forskning
Forskning, möten, kunskap	Konferenser	Utnyttja lokaler i lågsäsong
Generera pengar och samhällsutveckling.	Event, kurser	Också lågsäsong
Skolöppning och andra möjligheter som leder till fler bofasta	Återkommande evenemang	Åretruntservice stärks

Huvudfunktioner:

Besöksverksamhet med fokus på den marina nationalparken

För att ta emot besökare på ett effektivt sätt, bör en besöksmottagning innehålla åtminstone två huvuddelar, en samlingsal för föreläsningar och en yta för utställningar, permanenta eller tillfälliga. Redan här kan man se till att de ytor som finns kan användas på flera olika sätt. Tillgänglighetsanpassningar behöver beaktas för de olika funktionerna.

Föreläsningssal/lab, ca 150 kvm

En sal som rymmer ca 35 personer för föreläsningar. Eftersom det gäller att ta emot människor som är på väg till en marin nationalpark är det viktigt att rummet har tillgång till våta ytor, så att man även kan demonstrera saker som hör till den marina delen av besöket. Det ger också möjlighet att tänka sig rummet som ett litet laboratorium för skolklasser, studiegrupper eller besökande forskare. Det bör finnas utrymmen för att kunna sitta med ett flertal laptops, samt uttag för dessa. Våtbänkar måste samordnas med öppna ytor för möblering stolar för föreläsning och bör delas in i våt zon och torr zon.

Om byggnaden redan från början delas av olika aktörer, har de möjligheter att på ett tidigt stadium kunna påverka på vilket sätt rummet ska vara utformat, så att det lätt kan bokas för de olika verksamheter som kan äga rum där, t ex föreläsningar, filmvisning, säkerhetsgenomgångar, demonstrationer av föremål från naturen mm. Användare: nationalparkens personal, biosfärkontorets personal, ideella föreningar, skola, kursverksamhet, besöksnäringen, forskare, m fl. Plats för kapprum i anslutning till WC samt en liten entréhall bör finnas någonstans och kunna nyttjas både för labb och utställning. Forskningsfilial på 50 m² placeras med fördel i anslutning till ovanstående och våtbänkar samordnas så att man samlar installationer inom en mindre yta.

Utställningsdel, ca 80 kvm inomhus + yta utomhus

Besökare som kommer till mottagningsplatsen för att sedan bege sig till själva nationalparken behöver i första hand relevant information i form av kartor, instruktioner, föreskrifter, tidtabeller mm. En annan del kan innehålla permanenta företeelser som lockar besökarens uppmärksamhet, t ex digitala skärmar, som i realtid visar vad som sker i nationalparken eller dess närhet. Det kan t ex röra sig om fasta kameror vid fågeltorn eller sälkobbar, eller undervattenskameror i anslutning till marin forskning. Här kan också finnas möjligheter att ladda ner digital information med QR-koder eller länkar på nätet.

En tredje del kan bestå av små, tillfälliga utställningar, gärna med aktiviteter som engagerar besökaren, en frågetävling, en enkät att fylla i, en personlig utmaning. En chans för lokala förmågor att synas vore önskvärt, möjligen i form av en liten ateljé för lokalt hantverk eller konst.

Den permanenta delen ska vara lättåtkomlig och avgiftsfri, liksom de element som finns utomhus, lämpligen under tak, så att de är tillgängliga oavsett väder. Har svårt att svårt att se att någon del i utställningen kan vara avgiftsbelagd i förhållande till hur liten varje del blir. I så fall skulle kanske hela utställningen vara avgiftsbelagd,

Användare: nationalparkens personal, biosfärkontorets personal, ideella föreningar, besöksnäringen.

Multifunktionellt bruk året runt

För att ovanstående anläggning ska kunna fungera året runt kan man titta på vilka kategorier människor som har anledning att besöka den och vad som skulle kunna rymmas i, eller i direkt närhet till den centrala punkten för besöksmottagandet. Här är en sammanställning som visar olika målgrupper och vilka funktioner de kan tänkas ha nytta av. Med ledning av detta kan man sen lägga till fler moduler och se hur de interagerar med de olika målgrupperna.

Boende (Vandrarhem 250 m², ca 20 rum, flera våtrum och ett kök)

Det är uppenbart att Nämdö idag saknar kapacitet att ta emot besökande grupper annat än på korta besök. Den största bristen är lämpligt boende. Det som ligger närmast till hands är ett eller flera vandrarhem, gärna i närheten av ett centrum för besöksmottagande inriktat på nationalparken. Det saknas också lämpligt boende för säsongsarbetare under de sommarmånader som även fortsättningsvis kommer att vara högsäsong. Boende kan också behövas för event, kurser och andra aktiviteter, som drivs endera av lokala entreprenörer i besöksnäringen eller av ideella grupper och föreningar. I lågsäsong finns behov av boende framför allt för tillrest arbetskraft, som arbetar med reparation, byggnation eller uppgradering av infrastruktur, dvs arbeten som normalt inte utförs under semesterperioden. Detta skulle kunna utföras som en serie moduler som placeras fritt i naturen för att smälta in, vara mer skonsamt mot marken och ta ned skalan.

Föreläsningssalen i besöksmodulen kan möjligen också användas som övernattnings, t ex i samband med kursaktivitet för barn eller ungdomar. Befintliga faciliteter som hembygdsgården och gamla skolan talar för en lokalisering av en ny modul för detta ändamål i samma område, dvs i närheten av Sands brygga.

Mat och fika

Det ter sig naturligt med en serveringsmodul för enklare luncher och fika i direkt anslutning till ett besöksmottagande. Det är också en fördel om det är integrerat med utställningsverksamheten, men det kan vara ett praktiskt hinder beroende på vilken aktör som ska driva serveringen/kaféet. Detta skulle kunna utföras som en serie moduler som placeras fritt i naturen för att smälta in, vara mer skonsamt mot marken och ta ned skalan.

På huvudön Nämndö finns förutom restaurangen i Solvik, kaffeservering på bondgården Östanvik och i det lilla muséet, beläget på samma fastighet som skolhuset. I övrigt saknas möjlighet att köpa enklare luncher eller annan mat utan servering. Två restauranger i Nämndö skärgård ligger isolerat på öar, dit man bara kan ta sig med båt: Idöborg och Rögrund.

Biosfärkontor

Aspirerande biosfärområde Nämndöskärgården kan med fördel driva sin verksamhet i direkt anslutning till ett besökscentrum. Idén med ett biosfärområde är att omfatta hela en bygd som ligger i anslutning till nationalparken och att där skapa projekt som främjar ett hållbart samhälle för människor som samtidigt bevarar naturvärden och den yttre miljön. Inom denna verksamhet ingår skapande av långsiktiga praktiska projekt som lämpar sig att ingå i utställningar/aktiviteter utomhus. Biosfärkontoret kan därför med fördel ligga på samma plats som mottagandet för besökare till nationalparken, men det förutsätter att det går att ordna en ekonomisk modell för biosfärområdet som går ihop med driften av nationalparken. För närvarande drivs biosfärprojektet av ideella krafter och det är inte säkert att Nämndöskärgården kommer att godkännas som kandidat för att bli biosfärområde innan Nationalparken öppnar.

Skola

Nationalparken öppnar möjligheter både för skolklasser från fastlandet att besöka Nämndö och ta del av den unika skärgårdsmiljön, dels en kanske sista chans att återuppliva skolverksamhet på Nämndö. För det första ändamålet är den föreslagna modulen med föreläsningssal/labbar idealisk och samarbete bör vara igång så snart nationalparken öppnar, åtminstone med Värmdö kommuns skolförvaltning, men även med andra skolor i Stockholmsregionen, särskilt de med marin inriktning.

På lite längre sikt undersöks för närvarande flera alternativa möjligheter för att åter öppna en skola på Nämndö. I dagsläget framstår någon form av friskola i ideell eller privat regi som det mest troliga alternativet. En sådan skola behöver egna lokaler som uppfyller moderna krav på hur en skola ska fungera, men det är realistiskt att tänka sig någon form av samarbete med en verksamhet som under semesterssäsongen huvudsakligen är riktad mot

turister och tillfälliga besökare. Under läsåret kan lokalerna användas för grupparbeten, experiment, vidareutveckling av det övriga skolarbetet.

Ur en multifunktionell synvinkel innebär det att den måste vara väl barnanpassad och lätt kunna ställas om till de funktioner som krävs för skolverksamhet.

Bibliotek

Nämdö bibliotek har året-runt-verksamhet med utställningar och ibland på sommaren även föreläsningar. Här finns goda möjligheter till samarbete med besöksmodulen.

Forskningsfilial (50 kvm)

I och med att nationalparken är inriktad på det marina livet, kan man räkna med att den också långsiktigt kommer att dra till sig forskare. Forskare ingår i den kategori människor, som kan ha behov av all den service som besöksmodulen erbjuder. De kan också ha behov av boende och mat till rimligt pris under lågsäsong. Det kan därmed ge ett ekonomiskt bidrag till året-runt-ekonomin på Nämdö. För detta kan det finnas behov av förråd för utrustning, torkskåp samt anslutning till brygga.

Övrigt

Tanken är att besökarmottagningen skall vara öppen året runt, och då kan det vara bra att kunna söka skydd, i väntan på aktivitet. Aktiviteter som är mera vagt kopplade till ett besöksmottagande, till exempel dykning, snorkling och paddling och andra aktiviteter i nationalparken, kan kräva särskild utrustning och support. Det är kanske mest en utmaning för besöksnäringen, inte för själva centret. Från centret kan också utgå naturaktiviteter som äger rum på själva Nämdö, som grön rehab, skogsvandringar mm.

Lokalisering

Den typ av byggnader och de funktioner som listats här förutsätter en viss typ av fastighet. God tillgång på vatten och närhet till havet är grundläggande om man lägger tonvikten vid aktiviteter riktade mot nationalparken. Bryggor eller en hamnanläggning krävs för att kunna ta emot både vanliga besökare och forskare med specialfartyg. Det senare är ett högst sannolikt behov. En placering vid strandkanten är högfunktionell för besöksverksamhet riktat mot nationalparksområdet om boende och matservering finns i anslutning. Lokaliseringen har även bäring på driftskostnader. Det kommer vara behov av en avsaltningsanläggning för dricksvatten, och den måste fungera året om. Långa, uppvärmda ledningar är väldigt kostsamt, initialt och i drift.

Om besökscentrum däremot lokaliseras centralt på ön vid hembygdsgården kan funktioner för matsservering, boende och funktioner för skolverksamhet mötas i redan befintliga byggnader. I ett sådant scenario kan man tänka sig att närheten till vattnet blir en egen modul i form av aktiviteter på bryggor och båtar.

Säsongsförlängning är ytterligare en viktig del som påverkas av lokaliseringen. Möjligen är en utveckling av bykänslan vid hembygdsföreningen något som gynnar året runt aktiviteter. Med komplement av båtar och bryggor som nyttjas för sommargäster, kan en stabil grundfunktion med mat, boende och utställningar under lågsäsong då "vattenkänning" inte är lika prioriterat.

Lokalisering styr givetvis även kostnaderna för el, vatten, fiber, konstruktion mm.

Mobila portaler med multifunktion på vatten

Mobila portaler med multifunktion på vattnet i form av flottor, pråmar eller båtar, skapar stor flexibilitet gällande funktion, naturvägledning och säsongsanpassning. Genom en sammanhållen arkitektur symboliserar dessa portaler knypunkter för besöksverksamhet och kan placeras på olika platser i landskapet.

Turism kan innebära ökat slitage på naturmiljön som ofta är kopplad till konstruktion av infrastruktur och nyttjande av lokala resurser som vatten, energi och avfallshantering såväl som rörelser i landskapet. En proaktiv lösning för att minimera slitage är att fördela trycket över tid och rum genom att skapa flera ingångar och vägar genom naturområdet. Detta öppnar även upp för möjligheter att styra besöksströmmarna genom naturvägledning.

Genom att skapa portaler med skild multifunktion vad menas med "skild" multifunktion (utställningar, föreläsning, boende, caféverksamhet mm) kan dessa fungera som separata enheter med specifika syften vilket förstärks av deras placering i naturmiljön. Genom att förlägga portalerna i olika delar av nationalparken (som dessutom kan variera över tid) kan man utveckla pedagogiska instrument för att dra nytta av lokaliseringen och landskapets berättelser. Portalerna kan även placeras tillsammans och skapar då ett fullskaligt besökscentrum med samtliga multifunktionsmoment vilket kan tänkas vara fördelaktigt höst-vinter-vår då antalet besökare minskar.

En fast byggnad på land bör utgöra knutpunkt för de mobila portalerna. Dels för att portalerna i sin konstruktion kan utgöra en begränsning i yta och därmed inte fullständigt täcker de behovs som tidigare angetts för multifunktion. Vidare är det fördelaktigt för säsongsförlängning och samhällsutveckling i Nämndöskärgården med en stationär

besökarmottagning, som höst-vinter-vår då alltså kan förstärkas/kombineras med de mobila enheterna som under dessa perioder flyttas intill/nära den fasta byggnaden med dess inbyggda multifunktion.

Dessa mobila enheten kan vara självförsörjande enheter med solceller/gasol/elverk (bryggström är en annan möjlighet som dock drastiskt minskar antalet möjliga "hamnar"), avsaltningsutrustning och någon form av "båt-toa" (som då förstås måste tömmas / slamsugas regelbundet). Behöver servas ofta eller vara bemannade.

Kostnadsberäkningar

Redovisat nedan är byggkostnader, utan lös inredning vilken utgår från en landbaserad konstruktion där eventuellt markförvärv inte är inkluderat, ej heller vatten och avloppsanläggningar. När det gäller ledningar i mark, som är schaktbar, (ej sprängning), räknar vi med för vattenledning, isolerad och värmekabel ~600 kr/lm dito för avloppsledning isolerad och värmekabel ~750 kr /kvm. Priser är satta utifrån erfarenhet plus en "en ö-faktor" för försvårande transporter av material och arbetare. För att kunna göra en noggrannare kalkyl, måste ett program tas fram, där behoven finns redovisade.

- Föreläsningssal/labbar 150 m² (installationstät byggnation) ca 7 mkr
- Vandrarhem 250 m² (enkel standard med ca 20 rum, flera våtrum och ett kök) ca 12 mkr
- Utställning/vänthall 80 m² ca 3 mkr
- Forskningsfilial 50 m² ca 2 mkr

Arkitektur och bild

Bilaga: Lokalt, hållbart, platsen ger form. Olika platser har olika kvaliteter, det specifika förstärks och renodlas genom byggnaden. Skapat av Pär Eliason, Oscar Hårleman och Jessie Svensson.